

УДК 338.242.2

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫ ДАМУЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ

Қалхаман Қалмахан

kalmahan18@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, «Мемлекеттік және жергілікті басқару»

мамандығының студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі: Амренова Ғ.Қ

Инновациялық саланың серпінді дамуы - инновациялық экономиканың басты құрамдас бөліктерінің бірі. Мұндай жоғары технологиялық экономика тиімді инновациялық жүйенің болуын және инновациялық процесті қолдау институттарын құруды болжайды. БҰҰ деректері бойынша, бүгінде Қазақстан әлемнің жоғары технологиялық жиырма ұлтының қатарына кірмейді. Инновациялық экономикасы бар алғашқы ондыққа Финляндия, АҚШ, Швеция, Жапония, Оңтүстік Корея, Нидерланды, Ұлыбритания, Канада, Австралия және Сингапур кіреді. Одан кейінгі орында Қытай мен Үндістан.

Қазақстан мұнай, газ, уран, алтын, мыс және басқа да пайдалы қазба қорлары бойынша әлемдегі ең бай елдердің бірі болып табылады. Қазақстанның жер қойнауында пайдалы қазбалардың 90-нан астам түрі бар. Бұл тау жыныстарының геологиялық құрылымының әртүрлілігіне байланысты және ежелгі архей түзілімдерінен бастау алады. Тәуелсіздік кезеңінде елімізде Кеңес Одағынан алынған ғылыми мұраны және егемендік кезеңіндегі отандық ғылыми зерттеулердің игілігін біртұтас біріктіру нәтижесінде зерттеулердің қуатты ғылыми-техникалық базасы құрылды [1].

Қазақстанда жаңа технологияларға ауқымды инвестициялар салу және білімді жоғары технологиялық өнімдер мен қызметтерге толтыру үшін жағдайлар жасау - жаңа үлгідегі экономиканы қалыптастырудың кілті. Экономиканың дамуында елдің жаңа инфрақұрылымының негізі болып табылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялар үлкен рөл атқарады. Олар экономиканың даму деңгейімен салыстырғанда озық қарқынмен дамуы тиіс.

Қазақстандық кәсіпорындардың инновациялық белсенділігі өңдеу деңгейі төмен салаларда байқалады. Инновациялық белсенділік тамақ өнеркәсібінде, кокс пен мұнай шығаруда байқалады. Осылайша, ауыл шаруашылығы аймақтарында, азық-

түлік жеткізушілерде өнеркәсіптік кәсіпорындардың жалпы көлеміндегі инновациялық өнімдердің ең көп пайызы шоғырланған.

Экономиканы әртараптандыру және жаңғырту негізінде Қазақстанның тұрақты дамуын қамтамасыз ету, өнімнің бәсекелес түрлерін өндіру және экспорттың өсуі үшін жағдайлар жасау мақсатында Қазақстан Республикасы бірінші Президентінің 2003 жылғы 17 мамырдағы Жарлығымен Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2003 – 2015 жылдарға арналған алғаш стратегиясы бекітілді. Ол Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік экономикалық саясатын қалыптастыруға бағытталған және экономика салаларын әртараптандыру жолымен елдің орнықты дамуына қол жеткізуге бағытталды.

Негізгі компоненттерін жандандыру негізінде Қазақстан Республикасының Ұлттық инновациялық жүйесін дамытудың стратегиялық басымдықтарын айқындайды. Бірінші компонент ретінде "техноғылыми" ғылым дамуының жаңа кезеңінің күрделі жағдайларында жұмыс істейтін ҚР ғылыми әлеуеті зерттелді. Экономикалық-математикалық модельдеудің көмегімен адами капитал сапасының әртүрлі көрсеткіштерінің Қазақстан экономикасының инновациялық белсенділігіне әсері зерттелді. Олар: ғылыми-зерттеу шығындары және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар (ҒЗТКЖ); зерттеулер мен әзірлемелермен айналысатын персонал саны; ғылыми салада жұмыспен қамтылғандардың қормен жарақтандырылуы; зерттеуші мамандардың жалпы санындағы біліктілігі жоғары мамандардың (ғылым докторлары мен кандидаттарының) үлес салмағы; патенттер саны; ғылыми - техникалық жұмыстардың жалпы көлеміндегі іргелі зерттеулердің үлес салмағы [3]. Заңнамалық-құқықтық базаны және ҚР инновациялық қызметін инвестициялаудың баламалы көздері тетігін үйлестіру негізінде Қазақстан Республикасының экономикасын инновациялық жаңғыртудың тұжырымдамалық тетіктері әзірленді. Технологияның өмірлік циклінің түрлі кезеңдеріндегі кіру тосқауылының деңгейін ескере отырып, қазақстандық экономика үшін "мүмкіндіктер терезесі" айқындалды. 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің инновациялық ынтымақтастығының мемлекетаралық мақсатты бағдарламасын іске асыру жолымен Қазақстанды әлемдік инновациялық жүйеге интеграциялау қажеттігі негізделді. Мемлекетаралық инновациялық кеңістік ТМД - ға қатысушы әрбір мемлекетке олардың ғылыми-технологиялық және инновациялық әлеуетін бірлесіп пайдалануда, ғылыми-технологиялық және инновациялық өнімдер нарығына қол жеткізуде, сондай-ақ Достастық елдерінің жоғары технологиялық тауарлары мен қызметтерінің ортақ нарығын қалыптастыруда тең мүмкіндіктер беруге жәрдемдесетін болады.

Соңғы онжылдықтарда дамудың инновациялық жолын бекітетін көптеген құжаттар әзірленді және қабылданды. Республикада инновациялық жобаларды мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен қаржыландыруды жүзеге асыратын арнайы құрылымдар құрылды. Алғашқы қадамдар венчурлік бизнесті белсенді мемлекеттік қолдау бойынша жасалды. Құрылған ұлттық инновациялық қор инновациялық процесті институционалдық қолдау жөніндегі өз міндеттеріне венчурлік қорлар құруды да қамтиды. Қазақстанда шағын инновациялық кәсіпорындардың қызметін кеңейту мақсатында технопарктер сияқты нысандар пайдаланылады [2].

Жалпы, Қазақстан экономикасы жаңа экономикаға бет бұруда. Ғылыми-техникалық әлеуетті тиімді пайдалану проблемаларының стратегиялық ауқымы бар. Қазақстандағы инновациялық үдерістер нарықтық тетіктер емес, мақсатты мемлекеттік саясат болып табылады. Сондықтан, нақ осы мемлекет қана жаңа экономиканы құру талаптарына және институттардың ұлттық жүйесін қалыптастыруға шешуші ықпал ете алады. Индустриялық-инновациялық саясатты жетілдіру мақсатында инновациялық инфрақұрылым құрылды, оның шеңберінде мемлекеттік даму институттары жұмыс істейді. Мысалы, "Қазақстанның Даму Банкі" АҚ, "Қазақстанның инвестициялық қоры" АҚ,

"Ұлттық инновациялық қор" АҚ, "Шағын кәсіпкерлікті дамыту қоры" АҚ, "Инжиниринг және технологиялар трансферті орталығы" АҚ және т.б.

Сондай-ақ, еркін экономикалық аймақтар құрылды. Қазіргі кезеңде өнеркәсіпті жаңғырту және экономиканы әртараптандыру шеңберінде жобаларды іске асыру жөніндегі міндет шешілуде. Осы бағытты іске асыру құралдары мен тетіктері "Қазақстанның 30 корпоративтік көшбасшысы" бағдарламасында бекітілген, оның негізгі миссиясы ұлттық экономиканы жедел жаңғырту және қазақстандық өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады.

ҚР ҰИА академигі, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақстан Ғалымдар одағының президенті, 300-ден астам ғылыми жарияланымның авторы Сәбден Оразалы өзінің «Бәсекеге қабілетті экономика және инновация» монографиясында инновацияларды Қазақстан экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттырудың басты факторы ретінде айқындайды. Сонымен қатар, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін айқындаудың өлшемшарттары мен көрсеткіштерін ұсынады. Жаңалық ретінде оқырмандарға "экономикалық манифест" ұсынылады. Автордың басты идеясы -Қазақстанда әлеуметтік бағдарланған экономика құру. Дағдарысты айқындау үшін ғылыми-техникалық облысты қоса алғанда, елдің экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ететін барлық стратегиялық маңызды салаларда және қызмет салаларында мемлекеттің рөлін күшейту қажет. Сондай-ақ отандық ауыл шаруашылығы құралымдарын, қайта өңдеу кәсіпорындарын, оның ішінде шағын кәсіпкерлікті тарту аса маңызды болып табылады.

Біздің елімізге экономикалық дамудың жаңа деңгейіне шығу қажет. Біздің мемлекетіміздің макроэкономикалық саясатын қалыптастыру жаһандандудың және қаржылық тұрақсыздықтың қазіргі заманғы сын-қатерлеріне, әлемдік нарықтардағы бәсекелестіктің күшеюіне, ғылым мен инновациялар рөлінің өсуіне, адами әлеуетті дамытуға негізделуі тиіс. Осы монографиядағы халықтың әл – ауқатын арттыру проблемаларына әсер ететін экономикалық манифест идеяларына негізделген әлеуметтік бағдарланған экономика тұжырымдамасы ұлттық даму моделінің негізгі тұтқасына айналуы керек деп есептеймін. Қазақстан халқының игілігі үшін жеке және жаппай тұтыну мұраттарына емес, отбасы дәстүрлері мен қоғамдық қатынастардың ұлттық ерекшеліктерін сақтауға бағдарлану қажет. Бұл -Қазақстан Республикасында азаматтық құқықтық қоғам құрудың басты кілті [4].

Бүгінгі таңда Қазақстан экономикалық дамудың жаңа бағыттарын іздеуі керек. Елдің әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жоғары технологиялық салаларды белсенді дамыту және тиімді ұлттық инновациялық жүйені құру қажет. Жоғары технологиялық әрі жаңа инновациялық инфрақұрылым құруды, ғылыми әлеует пен білім беру жүйесін қалыптастыруды қамтитын ұлттық инновациялық жүйені қалыптастыру негізгі тетік болып табылады. Сондай-ақ: құрылымдар қызметінің басымдықтарын нақтылау, біліктілігі мен креативтілігі жоғары кадрларды іріктеу, қызметтің, бақылау және мониторинг жүйесінің ашықтығын қамтамасыз ету аса маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар "Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік" [Электрон.ресурс] - 2017. - URL: <http://www.akorda.kz/ru/>
2. Дүниежүзілік экономикалық форум: Жаһандық бәсекеге қабілеттілік рейтингі. [Электрон.ресурс] - гуманитарлық технологиялар орталығы. - URL: <http://gtmarket.ru/news/>
3. Ғабдуллина А.С. «Қазақстан аймақтарындағы инновациялық қызмет». //Саясат-Policy.-2010.-№8.-С. 33-38.
4. Сәбден О. «Бәсекеге қабілетті экономика және инновациялар»: Монография.-Алматы: Эксклюзив, 2009.-152с.